

KİTAP İNCELEMESİ
HUKUK DEVLETİNİN SONU OLAĞANÜSTÜ HALDEN DİKTATÖRLÜĞE
TERÖRLE MÜCADELE

Kaan AKMAN*

Jean Claude Paye, Hukuk Devletinin Sonu Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle
Mücadele, İmge Yayınevi, Çev. G. Demet Lüküslü, Ankara, 2009. 272 sayfa,
ISBN: 9789755335971

Günümüzde artan güvenlik sorunları ile birlikte terörle mücadele birçok ülkenin temel meselesi haline gelmiştir. Bu mücadele kapsamında devletler maddi ve beşeri kaynaklarını harcamaktadır. Egemenlik ve güvenlik boyutu ile değerlendirilen terörle mücadelenin aynı zamanda hukukun temel ilke ve prensiplerini ilgilendiren yönü de bulunmaktadır. Paye, incelenen kitapta olağanüstü hal dönemlerinin süreklilik kazanmasıyla birlikte hukuk devleti anlayışındaki dönüşümleri ele almaktadır. Belçikalı sosyolog ve kamu hukukçusu olan Paye'nin yedi bölümden oluşan bu kitabı, akıcı ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınmış, kitabın temel tezi somut örnekler ile açıklanmıştır.

Paye, toplumların denetim altına alınmasında terörle mücadelenin araçsallaştığını ileri sürmektedir. Bu aracın kullanımını ise 11 Eylül saldırıları ile başlatmaktadır. İngiltere'de bir bakanlık yetkilisinin meslektaşına 11 Eylül günü gönderdiği elektronik postadaki "*bugün almamız gereken tüm önlemleri sessiz şekilde yeniden gündeme getirmek ve kabul ettirmek için çok güzel bir gün*" ifadelerini bu tespitine örnek olarak göstermektedir. Paye, terör ve terörle mücadele kavramlarının tanımı üzerinde bir uzlaşının olmadığını ve bu alanda belirsizliğin yaşandığını belirtmektedir. Terör ve terörle mücadele alanında karşımıza çıkan *yüksek riskli profil, acil durum, mantıklı bir*

DOI: 10.32957/hacettepehdf.871113

Makalenin Geliş Tarihi: 04.02.2021

Makalenin Kabul Tarihi: 04.11.2021

*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-posta: kakman@ankara.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-9239-7866.
Bu çalışma, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi'nin araştırma ve yayım etiği ilkelerine uygun şekilde hazırlanmıştır.

*şüph*e söylemlerinin ise toplumdaki tehdit algısını güçlendirdiğini savunmakta, terörle mücadele sürecini sürekli değişen bir düşmana karşı uzun soluklu savaş olarak tanımlamaktadır. O'na göre bu savaş boyunca hukuk devleti askıya alınırken aynı zamanda yeni bir hukuksuzluk düzeni de kurulmaktadır.

Kitabının inceleme nesnesini oluşturan hukuk devleti ve olağanüstü hal kavramlarının tanımlanmasına son bölümde yer verilmiştir. Paye'ye göre, hukuk devletinin temel özellikleri arasında yargı sisteminin özerkliğinin bulunması, güçler ayrılığının sağlanması ve bireysel özgürlüklerin garanti altına alması yer almaktadır. Hukuk devleti denildiğinde akla gelen ilk çağrışım Hans Kelsen'in normlar hiyerarşi yaklaşımıdır. Fakat Paye'nin hukuk devleti tanımı kanunların üst normlara şekli uygunluğundan ziyade siyasal, yönetsel ve hukuksal ilkeleri kapsayan geniş bir düzeni içermektedir.

Paye, çeşitli ülkelerde çıkarılan terörle mücadele, suç ve güvenlik yasaları sonrası hukuk devletinin askıya alındığını kitapta örnekler ile açıklamaktadır. Bu dönemin temel özelliğini ise terörle mücadele kapsamında polisin ve istihbarat birimlerinin yetkilerinin artırılması ve olağanüstü hal şartlarının ağırlaştırılması olarak saptamıştır. Paye'ye göre bu düzenlemeler ile birlikte toplum adeta polisleştirilmiş, yargı bağımsızlığını yitirmiştir. Denetimin ve gözetimin sürekli hale gelmesiyle de kişilere ait özel alanlar yok edilmiştir.

Paye'ye göre olağanüstü hal "*istisnanın kural haline*" geldiği bir dönemdir. Olağanüstü hal döneminin en belirgin özelliği hukukun öznelleşmesi ve kişiye göre ayarlanabilmesidir. Paye, hukuk devletinin sonu olarak belirttiği olağanüstü hal rejimini, hâkimlerin polisleri kontrol etme kapasitesinin azalması, adalet bakanlarının yargıya müdahalelerinin artması, yargı erkinin yürütme organı karşısında konumunu kaybetmesi gibi değişkenler ile ele almış, farklı ülkelerde yaşanan olaylardan sıklıkla yararlanmışır. Paye bu değişimlerin sonucunda nüfusun tamamının olağanüstü hal koşullarında yaşamaya başladığı bir siyasal rejimin kurulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca olağanüstülük halinin olağan bir duruma gelmesinin meşruluğunun devlet ve toplum üzerindeki tehditlerin çeşitlenerek arttığı söylemiyle sağlandığını belirtmektedir.

Paye, hukuk devletinin yaşadığı kırılmaları açıklarken hukuksal ve siyasal gelişmelerin yanında bu iki yapıdaki değişimlerinin tamamlayıcısı olan ekonomik düzeni

de inceleme alanına dâhil etmektedir. Bu düzeni açıklamada ise yönetim kavramını incelemektedir. Yönetim olarak adlandırılan süreç ile birlikte kamu ve özel sektörün ortak yönetimi alanına güvenlik de dâhil olmuştur. Bu kapsamda özel şirketler aracılığıyla bilgi toplamak yaygınlaşmış; özel sektörün iç güvenlik alanındaki yetkisi artmaya başlamıştır. Paye'ye göre, bu dönemde devletin yeni rolü piyasaları düzenleme, koruma ve nüfusları denetlemektir.

Hukuksal, siyasal ve ekonomik açılardan açıklanmaya çalışılan olağanüstü hal döneminin uluslararası sisteme de yansması olmuştur. Bu kapsamda terörle mücadele sürecinde hükümetler küresel boyutta yeniden yapılanmış ve mevcut siyasal düzenin korunması yoluyla toplumun kontrol altında tutulması mümkün olmuştur. Paye'ye göre 11 Eylül saldırıları ile birlikte benimsenen terörle mücadele konsepti devletlerin hegemonyalarının pekişmesinde itici bir güç haline gelmiştir. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere hükümetler terörle mücadele adına birçok hukuki olmayan düzenleme yapmıştır. Bu dönemde internet aracılığı ile kişilerin yakın takibe alınması, kişisel verilerin depolanması, tüm vatandaşların denetim ve gözetim altında tutulması ve özel soruşturma tekniklerinin uygulamaya konulması gibi gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Paye, hukuk devletinin olağanüstü hal rejimi ile birlikte yaşadığı değişimleri ABD örneğinde incelemiştir. ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi kulelerine saldırı sonrası *Vatanseverlik Yasası* gibi güvenlik yönü ağır basan birçok düzenleme yapılmıştır. Bu yasanın ardından polis ve istihbarat birimlerine yeni yetkiler verilmiş, hükümete baskı yapmayı amaçlayan her grev, gösteri ya da yürüyüş yasada geçen suçlarla ilişkilendirilmiştir. 13 Kasım 2001'de olağanüstü kanun hükmünde kararname ile de terörle suçlanan yabancıları yargılamak için olağanüstü askeri mahkemeler ve geniş bütçe ve personeli olan İç Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur. Ayrıca şüpheli olayların tespit edilebilmesi için yerel federal muhbirlikler oluşturulmuştur. Böylece ABD'de terörle mücadele kapsamında devletin yetki ve otorite alanı genişlemiştir. Bu dönemde ABD'nin güvenlik tehdidi algısı etnik köken seviyesine kadar inmiş, kişiler Afganistan ve Pakistan'dan geldiği gerekçesiyle tutuklanmıştır. Vatanseverlik Yasası'na eklenen maddeler ile tutuklular hakkında bilgi alınmasının yasaklanması ve resmî iddianame olmaksızın hapsedilmek mümkün hale gelmiştir.

11 Eylül sonrası ABD öncülüğündeki yüksek güvenlik politikaları diğer ülkelerde de hızla yayılmış, toplumsal hareketler terörle mücadele ile ilişkilendirilerek önlenmeye çalışılmıştır. Terörle mücadele kapsamında ABD diğer devletlere müdahale hakkını artırmış; bu hakkı kullanırken uluslararası örgütlerden de yararlanmıştır. Örneğin Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği, ABD ve Federal Soruşturma Bürosu'nun (FBI) taleplerini yerine getirmeye çalışmıştır. Böylece ABD yönetimi kendisine karşı olduğunu düşündüğü herhangi bir rejimi düşürme hakkını elde etmiş, bu hak karşısında ulus-devletler kendi çıkarlarından ABD lehine vazgeçmeye başlamıştır.

ABD öncülüğünde başlayan güvenlik merkezli kanunlar Avrupa ülkelerinde de hızla çıkarılmıştır. Örneğin, 2003 yılında Fransa'da çıkarılan *Perben Yasası* ile organize suç kavramının kapsamı genişletilmiş, polisin yetkileri artırılmış, arama yapma, telefon dinleme ve soruşturma prosedürü değiştirilmiştir. Ayrıca polis, telekomünikasyon şirketleri ve internet erişim tedarikçileri aracılığıyla kişisel verilere ulaşma imkânına kavuşmuştur. Böylece ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde terörle mücadele muhalefeti bastırmak amacıyla bir araç olarak kullanılmış, bir ülkenin temel siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını istikrarsızlaştırmak suçlamasıyla kimin terörist olup olmadığına hükümetler karar vermiştir.

Kitapta Paye'nin en önemli saptaması, hukukun kullanılarak, hukuk devletinin sonunun getirildiğidir. Olağanüstü yöntemleri genişleterek, kişilerin anayasal güvencelerin etkisizleştirilmesi hem bireysel yaşamı değiştirmekte hem de iktidarın toplum ve bireyler üzerindeki denetim yetkilerini pekiştirmektedir. Paye, hukuk devleti ve olağanüstü hal dönemleri arasındaki ilişkiyi hukuksal, siyasal, ekonomik ve yönetsel düzlemde olay ve olgulara dayalı olarak irdeleyerek hukuk devletinin geleceği hakkında düşündürmeyi başarmıştır. Ayrıca hukuk devletinin temel ilkelerindeki dönüşümlerin yaşantımızda neleri değiştireceğine yönelik ilk izleri göstermiştir. Dijitalleşmenin sunduğu imkânların yanında neoliberalizmin temel kavramlarından biri olan yönetişimin uygulama zemini bulması ile birlikte toplumun yönetimdeki aktörlerin farklılaşmasına, hukuk devleti üzerine tartışmaların zaman içerisinde yoğunlaşmasına ve çeşitlenmesine neden olacaktır. Paye'nin bu kitabı, siyasal sistem analizinden, ekonomik düzene,

hukuksal yapıdan, güvenlik politikalarına geniş bir çerçevede bu tartışmalara ışık tuttuğu için alanında önemli bir eserdir.